

भर्गः प्रगाथः। अग्निः । प्रगाथः (विषमा बृहती समा सतोबृहती)

अग्न आ याह्यग्निभिर्होतारं त्वा वृणीमहे।

आ त्वामनक्तु प्रयता हविष्मती यजिष्ठं बर्हिःसदे॥ ८.०६०.०१

अग्ने- पावक सत्क्रतो । अग्निभिः- त्वत्प्रणालीभिः । आ गहि- आगच्छ । होतारम्- देवाह्वितारम् ।
त्वा- त्वाम् । वृणीमहे- वरणं कुर्मः । प्रयता- नियता । हविष्मती- हव्ययुक्ता स्नुक् । यजिष्ठम्-
परमपूज्यम् । त्वाम् । प्राप्नोतु । त्वम् । बर्हिः- बर्हिषि । आसदे- आसाद्य । आ- आभिमुख्येन ।
अनक्तु- हव्यं भक्षयतु ॥१॥

अच्छा हि त्वा सहसः सूनो अङ्गिरः सुचश्चरन्त्यध्वरे।

ऊर्जो नपातं घृतकेशमीमहेऽग्निं यज्ञेषु पूर्वम्॥ ८.०६०.०२

सहसः सूनो- शक्तिज । अङ्गिरः- अङ्गनशील । त्वा- त्वाम् । हि- खलु । अच्छ- अभिलक्ष्य ।
सुचः । अध्वरे- यज्ञे । चरन्ति । ऊर्जो नपातम्- बलमपातयन्तम् । घृतकेशम्- ज्वालाकेशम् ।
यज्ञेषु । पूर्वम्- पुराणम् । अग्निम् । ईमहे- याचामहे ॥२॥

अग्ने कविर्वेधा असि होता पावक यक्ष्यः।

मन्द्रो यजिष्ठो अध्वरेष्वीड्यो विप्रेभिः शुक्र मन्मभिः॥ ८.०६०.०३

अग्ने- पावक सर्वभूतहितरत्युद्भूतसङ्कल्प । कविः- त्वं क्रान्तदर्शी । वेधाः- विधायकः । असि-
भवसि । होता- देवानामाह्वता । पावक- शोधक । शुक्र- शुभ्र । यक्ष्यः- पूज्यः । मन्द्रः-
आनन्दकरः । यजिष्ठः- सङ्गतिकारकः । अध्वरेषु- ध्वरविरोधकर्मसु । विप्रेभिः- मेधाविभिः ।
मन्मभिः- मननैः । ईड्यः- स्तुत्यः ॥३॥

अद्रोघमा वहोशतो यविष्ठ्य देवाँ अजस्र वीतये।

अभि प्रयांसि सुधिता वसो गहि मन्दस्व धीतिभिर्हितः ॥ ८.०६०.०४

यविष्ठय- युवतम । अजस्र- नित्य । वीतये- रसानुभूतये । उशतः- कामयमानान् । देवान् ।
अद्रोघम्- अद्रोहं मां प्रति । आ वह । वसो- शरण्य । सुधिता- सुष्ठु धृतानि । प्रयांसि- हव्यानि ।
अभि गहि- अभिगच्छ । धीतिभिः- चित्तधारणाभिः । हितः- निहितः सन् । मन्दस्व- तुष्टो
भव ॥४॥

त्वमित्सप्रथा अस्यग्ने त्रातर्ऋतस्कविः ।

त्वां विप्रासः समिधान दीदिव आ विवासन्ति वेधसः ॥ ८.०६०.०५

त्वम् । इत्- एव । सप्रथाः- पृथुलः । असि- भवसि । अग्ने । त्रातः- रक्षक । ऋतः- सत्यः । कविः-
क्रान्तदर्शी । समिधान- सम्यगुदीपित । दीदिवः- दीप्त । त्वाम् । विप्रासः- मेधाविनः । वेधसः-
विधायकाः । आ विवासन्ति- परिचरन्ति ॥५॥

शोचां शोचिष्ठ दीदिहि विशे मयो रास्व स्तोत्रे महाँ असि ।

देवानां शर्मन्मम सन्तु सूरयः शत्रूषाहः स्वग्नयः ॥ ८.०६०.०६

शोचिष्ठ- अतिशयेन दीप्त । शोच- दीप्यस्व । दीदिहि- अस्मान् दीपय । विशे- प्रजायै । मयः-
आनन्दम् । रास्व- यच्छ । स्तोत्रे- स्तुवते । महान्- महात्मा । असि- भवसि । देवानाम् । शर्मन्-
क्षेमे । मम- मे । सूरयः- विद्वांसः । शत्रूषाहः- शत्र्वभिभावकाः । स्वग्नयः- शोभनाग्निपरायणाः ।
सन्तु- भवन्तु ॥६॥

यथा चिद्वृद्धमतसमग्ने संजूर्वसि क्षमि ।

एवा दह मित्रमहो यो अस्मध्नुर्दुर्मन्मा कश्च वेनति ॥ ८.०६०.०७

यथा । चित्- एव । वृद्धम्- जीर्णम् । अतसम्- काष्ठम् । अग्ने । क्षमि- भूमौ । सं जूर्वसि- दहसि ।
एव- तथा । मित्रमहः- महामित्र । यः । कश्च- कश्चित् । अस्मध्नुक्- अस्माकं द्रोही । दुर्मन्मा-
दुर्मतिः । वेनति- द्रोघुं कामयते । तम् । दह- भस्मीकुरु ॥७॥

मा नो मर्ताय रिपवे रक्षस्विने माघशंसाय रीरधः।

अस्त्रेधद्भिस्तरणिभिर्यविष्ठ्य शिवेभिः पाहि पायुभिः ॥ ८.०६०.०८

नः- अस्मान्। रिपवे- शत्रवे। मर्ताय- मर्त्याय। रक्षस्विने- क्रूराय। अघशंसाय- पापिने। मा।

रीरधः- वशमानय। यविष्ठ्य- युवतम। अस्त्रेधद्भिः- अहिंसकैः। तरणिभिः- तारकैः। शिवेभिः-

मङ्गलैः। पायुभिः- रक्षणैः। पाहि- पालय ॥८॥

पाहि नो अग्न एकया पाह्युत द्वितीयया।

पाहि गीर्भिस्तिस्सृभिर्ऊर्जा पते पाहि चतसृभिर्वसो ॥ ८.०६०.०९

एकया। नः- अस्मान्। अग्ने। पाहि- रक्ष। उत- अपि च। द्वितीयया वाचा। पाहि। तिसृभिः।

गीर्भिः- वाग्भिः। पाहि। ऊर्जा पते- प्राणस्य अधिपते। वसो- शरण्य। चतसृभिः। पाहि ॥९॥

पाहि विश्वस्माद्रक्षसो अराव्यः प्र स्म वाजेषु नोऽव।

त्वामिद्धि नेदिष्ठं देवतातय आपि नक्षामहे वृधे ॥ ८.०६०.१०

विश्वस्मात्- सर्वस्मात्। रक्षसः- क्रूरात्। अराव्यः- अदातुः। पाहि- पालय। वाजेषु- युद्धेषु। नः-

अस्मान्। प्र- प्रकर्षेण। अव- रक्ष। त्वाम्। इत्- एव। हि- खलु। नेदिष्ठम्- अन्तिकतमम्।

देवतातये- देवविस्ताराय यज्ञाय। आपिम्- बन्धुम्। वृधे- वृद्धयै। नक्षामहे- व्याप्नुमः ॥१०॥

आ नो अग्ने वयोवृधं रयिं पावकं शंस्यम्।

रास्वा च न उपमाते पुरुस्पृहं सुनीती स्वयशस्तरम् ॥ ८.०६०.११

उपमाते- अन्तिक। पावक- शोधक। अग्ने। नः- अस्मभ्यम्। वयोवृधम्- अन्नवर्धकम्। शंस्यम्-

स्तुत्यम्। पुरुस्पृहम्- बहुभिः स्पृहणीयम्। स्वयशस्तरम्- कीर्तिमत्तरम्। रयिम्- दानयोग्यधनम्।

सुनीती- शोभननीत्या। आ- आभिमुख्येन। रास्व- देहि ॥११॥

येन वंसां पृतनासु शर्धतस्तरन्तो अर्य आदिशः।

स त्वं नो वर्ध प्रयसा शचीवसो जिन्वा धियो वसुविदः ॥ ८.०६०.१२

येन बलेन । पृतनासु- युद्धेषु । शर्धतः- बलं कुर्वतः । अर्यः- अरीन् । आदिशः- शस्त्रक्षेपकान् ।
तरन्तः । वंसाम- हिंसाम । तद्यच्छ । सः- असौ । त्वम् । नः- अस्मान् । प्रयसा- अन्नेन । वर्ध-
वर्धय । शचीवसो- प्रज्ञानिवास । वसुविदः- वृत्तिस्तम्भकरशक्तिविदः । धियः । जिन्व-
प्रीणय ॥१२॥

शिशानो वृषभो यथाग्निः शृङ्गे दविध्वत् ।

तिग्मा अस्य हनवो न प्रतिधृषे सुजम्भः सहसो यहुः ॥ ८.०६०.१३

यथा । वृषभः । शृङ्गे । शिशानः- तीक्ष्णीकुर्वन् । दविध्वत्- कम्पयति । तथा । अग्निर्भवति । अस्य-
एतस्य । हनवः- हनुस्थानीया ज्वालाः । तिग्माः- तीक्ष्णाः । न । प्रतिधृषे- अप्रधृष्याः । सुजम्भः-
सुदंष्ट्रः । सहसः यहुः- शक्तिजः ॥१३॥

नहि ते अग्ने वृषभ प्रतिधृषे जम्भासो यद्वितिष्ठसे ।

स त्वं नो होतः सुहुतं हविष्कृधि वंस्वा नो वार्या पुरु ॥ ८.०६०.१४

अग्ने । यत्- यस्मात् । वितिष्ठसे- विविधं तिष्ठसि । तस्मात् । वृषभ- वर्षक । ते- तव । जम्भासः-
दन्ता ज्वाला वा । नहि प्रतिधृषे- अप्रधृष्याः । सः- असौ । त्वम् । नः- अस्मभ्यम् । होतः-
देवाह्वातः । हविः । सुहुतम्- सुष्ठु समर्पितम् । कृधि- कुरु । नः- अस्मभ्यम् । पुरु- प्रभूतानि ।
वार्या- श्रेष्ठानि । वंस्व- यच्छ ॥१४॥

शेषे वनेषु मात्रोः सं त्वा मर्तास इन्धते ।

अतन्द्रो हव्या वहसि हविष्कृत आदिदेवेषु राजसि ॥ ८.०६०.१५

वनेषु- अरण्येषु । मात्रोः- अरण्योः । शेषे- स्वपिषि । भौमभोगेषु त्वं निहित इति भावः । त्वा-
त्वाम् । मर्तासः- मर्त्याः । सम्- सम्यक् । इन्धते- उद्दीपयन्ति । अतन्द्रः- जागरूकः । हविष्कृतः-
समर्पितहव्यवान् । हव्या- हव्यानि । वहसि- धारयसि । आदित्- अनन्तरमेव । देवेषु । राजसि-
प्रकाशसे ॥१५॥

सप्त होतारस्तमिदीळते त्वाग्ने सुत्यजमह्यम्।

भिनत्स्यद्रिं तपसा वि शोचिषा प्राग्ने तिष्ठ जनाँ अति ॥ ८.०६०.१६

तम्- अमुम्। त्वाम्- त्वाम्। अग्ने। सुत्यजम्- शोभनत्यागशीलम्। अह्यम्- अकुटिलम्। सप्त होतारः। ईळते- स्तुवन्ति। शोचिषा- ज्वलता। तपसा। अद्रिम्- जडप्रतीकपाषाणम्। वि- विशेषेण। भिनत्सि। अग्ने। जनान्। अति- अतिक्रम्य। तिष्ठसि ॥१६॥

अग्निमग्निं वो अग्निगुं हुवेम वृक्तबर्हिषः।

अग्निं हितप्रयसः शश्वतीष्वा होतारं चर्षणीनाम् ॥ ८.०६०.१७

अग्निम्। अग्निगुम्- अधृतगमनम्। वृक्तबर्हिषः- कल्पितदर्भासना वर्जितहिंसा वा। वयम्। वः- त्वाम्। हुवेम- आह्वयामः। चर्षणीनाम्- प्रजानाम्। होतारम्- देवाह्वतारम्। अग्निम्। हितप्रयसः- कल्पितहव्याः। शश्वतीषु- बह्वीषु भूमिषु वर्तमानं हुवेम ॥१७॥

केतेन शर्मन्सचते सुषामण्यग्ने तुभ्यं चिकित्वना।

इषण्यया नः पुरुरूपमा भर वाजं नेदिष्ठमूतये ॥ ८.०६०.१८

अग्ने। तुभ्यम्- ते। चिकित्वना- प्राज्ञेन। सुषामनि- शोभनसामगाने। शर्मन्- क्षेमे। केतेन- प्रज्ञया। सचते। इषण्यया- सदेषणया। नः- अस्मभ्यम्। पुरुरूपम्- बहुरूपम्। वाजम्- अन्नम्। नेदिष्ठम्- अन्तिकतमम्। ऊतये- रक्षायै। आ भर- आहर ॥१८॥

अग्ने जरितर्विश्वपतिस्तेपानो देव रक्षसः।

अप्रोषिवान्गृहपतिर्महाँ असि दिवस्पायुर्दुरोणयुः ॥ ८.०६०.१९

अग्ने। जरितः- रसनिष्पादक। विश्वपतिः- प्रजापालकः। देव- द्योतनशील। रक्षसः- क्रूरान्। तेपानः- तपन्। अप्रोषिवान्- अत्यजन्। गृहपतिः- कुटुम्बपालकः। महान्- महात्मा। दिवस्पायुः- स्वर्गरक्षकः। दुरोणयुः- यजमानगृहकामः। असि- भवसि ॥१९॥

मा नो रक्ष आ वेशीदाघृणीवसो मा यातुर्यातुमावताम्।

परोगव्यूत्यनिरामप क्षुधमग्ने सेध रक्षस्विनः ॥ ८.०६०.२०

आघृणीवसो- दीप्तधन । अग्ने । नः- अस्मान् । रक्षः- क्रूरः । मा । वेशीत्- विशतु । यूतुमावताम्-

यातुधानानाम् । यातुः- यातना । मा वेशीत् । परोगव्यूति- अत्यन्तं दूरदेशे । अनिराम- निरन्नाम् ।

क्षुधम् । अप सेध- परिहर । रक्षस्विनः- रक्षांसि च अपसेध ॥२० ॥

Dr. Rangraji